

В. Ю. Стрельцова, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

**СОЦІОКОМУНІКАТИВНА АДАПТАЦІЯ
ЯК СКЛАДНИК АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ
ДО НАВЧАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ**

Стрельцова В. Ю.

Соціокомунікативна адаптація як складова адаптації іноземних студентів до навчання в українській вищій школі.

Стаття присвячена аналізу кола проблем, пов'язаних із розглядом деяких чинників, які супроводжують процес соціокомунікативної адаптації, як важливого складника адаптації студентів-іноземців. Згідно мети статті були розкриті сутність поняття соціокомунікативної адаптації як складника адаптації іноземних студентів до навчання у українських вишах та був зроблений аналіз суб'єктивних та об'єктивних труднощів, що ускладнюють процес соціокомунікативної адаптації.

Ключові слова: соціокомунікативна адаптація, міжкультурна комунікація, мовна особистість, студент-іноземець.

Стрельцова В. Ю.

Социокоммуникативная адаптация как составляющая адаптации иностранных студентов к учебе в украинской высшей школе.

Данная статья посвящена анализу круга проблем, связанных с рассмотрением некоторых факторов, которые сопровождают процесс социокоммуникативной адаптации, как важной составляющей части адаптации студентов-иностранцев. Согласно цели данной статьи была раскрыта сущность понятия социокоммуникативной адаптации как составляющей адаптации иностранных студентов к учебе в украинских Вузах и был сделан анализ субъективных и объективных трудностей, которые усложняют процесс социокоммуникативной адаптации.

Ключевые слова: социокоммуникативная адаптация, межкультурная коммуникация, языковая личность, студент-иностранец.

В останні роки в українських вищих навчальних закладах різко зросла кількість студентів-іноземців. Це зумовлено стрімко зростаючим експортом українських освітніх послуг, інтернаціоналізацією освіти, що здійснюється в

рамках європейських освітніх програм, двосторонніх угод між державами про співробітництво в галузі освіти, науки і культури, між університетських домовленостей про академічний обмін. У зв'язку с цім виникла проблема адаптації іноземних студентів до навчання в українських вузах. Адаптивним проблемам іноземних студентів, розробці спеціальних програм, націлених на надання їм допомоги у прийнятті нової культури, соціуму, навчально-виховного середовища вузів акцентується увага вітчизняних і зарубіжних соціологів, соціальних психологів та педагогів.

Розгляду проблем адаптації іноземних студентів значна увага приділялася у дослідженнях зарубіжних соціологів, соціальних психологів та педагогів (М. Вебер, А. Корміліцин, О. Михайлова, О. Скворцова, П. Сорокін, О. Суригін, Т. Чернявська, С. Бокнер, К. Оберг, Г. Триандіс та ін.) Так, стаття А. Черча про адаптацію тимчасових мешканців в умовах іншої культури містить посилання на 288 джерел, переважна більшість яких присвячено адаптації іноземних учнів (студентів) [1, с. 540–572]. Комунікативна взаємодія представників різних культур – процес надзвичайно складний. У дослідженнях з соціальної психології акцентується увага на питаннях взаємодії представників різних культур у процесі вирішення спільних завдань, умовах і механізмах здійснення ефективного міжкультурного спілкування, причинах непорозуміння у процесі спілкування (Г. Андреева, У. Кім, Л. Зазуліна, Е. Зеер, В. Куніцина, О. Морозов та ін.) В рамках дослідження проблем оптимізації процесу міжкультурної взаємодії та соціокультурної адаптації у 1977 році був започаткований журнал «International Journal of Intercultural Relations», заснована професійна асоціація «Society for Intercultural Relations», американськими соціальними психологами та соціологами розроблено понад 20 тисяч навчальних програм для студентів, військовослужбовців, туристів, державних службовців тощо.

На початку XXI століття зазначена проблема отримала новий поштовх для вивчення через стрімке зростання експорту українських освітніх послуг (одного з пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти), інтернаціоналізацію освіти, мобільністю студентів та викладачів, що здійснюється в рамках

транс'європейських освітніх програм. Зазначені трансформаційні процеси зумовили активізацію уваги науковців на проблему адаптації іноземних студентів, особливо на налагодження міжкультурної комунікації, оскільки будь яка соціальна поведінка може бути зрозуміла як процес комунікації, в ході якого передається, засвоюється соціальний досвід, формуються нові особистісні якості.

Метою статті є обґрунтування поняття соціокомунікативної адаптації як складника адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ України.

Згідно мети були поставлені завдання: розкрити сутність соціокомунікативної адаптації як складника адаптації іноземних студентів до навчання у українських вишах; здійснити аналіз суб'єктивних та об'єктивних факторів, що ускладнюють процес соціокомунікативної адаптації.

Комунікативна взаємодія представників різних культур у природних умовах – процес надзвичайно складний. Як слушно зауважує Г. Андреева, комунікація постає як « взаємовплив суб'єктів, що взаємодіють» [2, с. 93], тобто комунікація можлива лише за умови виникнення обопільних інтересів, спільності мови, лексики комунікантів, довіри до комунікатора, зрозумілості отриманого повідомлення», що власне, і відрізняє її від «квазі-комунікацій» – коли сторони формально включається у формальний обмін інформацією, не прагнучи взаєморозуміння. Мова як специфічно людський засіб комунікації, належить одночасно суспільству й індивідуумові. В обох випадках вона є продуктом історичного розвитку суспільства, яке користується надбанням попередніх етапів життя мови. Соціальний характер мови – це перш за все, єдність мови та культури, мови та суспільства. Суспільство розвивається лише за допомогою мови, а мова поза суспільства неможлива. Мовна однорідність полегшує процес взаємного спілкування, пресування людей в рамках етнолінгвістичної спільності, зв'язку індивідів різних областей та різних соціальних категорій населення. Цю свою функцію мова виконує завдяки її властивості уніфікації етнічної спільності. Варто враховувати те, що кожній культурі притаманна своя «щільність інформаційних мереж», що зумовлює

різний ступінь поінформованості людей, що до соціального контексту комунікації. Загалом комунікацію можна визначити як обмін раціональною та емоційною інформацією, в процесі якого досягається взаєморозуміння комунікантів, погоджуються їх дії. Сутність міжкультурну комунікацію розуміємо як одну з найважливіших форм соціальної комунікації та взаємодії представників різних культур на міжнаціональному та міжособистісному рівнях, що здійснюється з метою взаєморозуміння, взаємного пізнання, спільної діяльності та співпраці. Так, у процесі різноманітної міжкультурної комунікації студенти взаємодіють з представниками різних соціальних груп української спільноти, долучаються до різних сфер нової для них соціальної спільноти.

Отже, соціокомунікативну адаптацію іноземних студентів можна розглядати як складний процес налагодження повноцінного обміну різноманітної інформації є представниками українського соціуму в ситуаціях різних соціальних контактів. Зрозуміло, що для іноземних студентів розумове освоєння іншої культури неможливо без вивчення її мови й урахування мовних особливостей. Вивчення мови країни перебування відкриває іншу систему світосприйняття, дозволяє порівнювати спосіб життя, мислення, діяльності і спілкування людей іншої культури, збагачуючи особистість новими знаннями і досвідом спілкування, взаємодії з новим соціокультурним середовищем. Система соціальних зв'язків іноземного студента складна та багатоманітна. Він входить до формальних, неформальних груп та організацій як студент і як іноземний громадянин, якій систематично або епізодично потрапляє до стихійних, неорганізованих спільнот. Тому іноземному студенту потрібно оволодіти системою прав, обов'язків та соціальних норм через включення до складних соціальних відносин, що вимагають розмаїття комунікацій.

У процесі комунікації з різноманітними представниками нового соціуму іноземні студенти нерідко зіштовхуються з феноменом «культурного шоку», який пов'язаний з тим, що вони або зовсім не розуміють «чужу» мову, жести, міміку, поведінку, або їм доводиться користуватися для них іноземною мовою, рівень володіння якої може обмежувати їх дієздатність і не дозволяти їм

повною мірою висловлювати свої думки, наміри, почуття. Крім того, під час мовлення студенти не можуть дотримуватися звичної для своєї культури системи ціннісних орієнтирів та поведінки і завжди розуміють наміри та цінності представників іншої культури. «Культурний шок» виражається у ментальних і вербальних стереотипних реакціях. Це поняття було введено К. Обергом з метою «вказати на стан гострої тривоги адаптанта, породжений незнайомими соціальними нормами та соціальними сигналами» [3]. Дослідник передбачив, що входження до нової культури може призвести до дезорієнтації індивіда, яка виявляється у шести аспектах: 1) напруга через зусилля, що потребуються у процесі психологічної адаптації; симптоми – роздратування, безсоння, психосоматичні розлади. Даний аспект культурного шоку називають «культурною втомленістю»; 2) відчуття втрати друзів, статусу, професійних навичок через відірваність від звичного оточення; відчуття депривації в новому середовищі; 3) відчуття відторгнення, що переважно відповідає дійсності через ворожість оточення; 4) плутанина в рольових очікуваннях, ціннісних орієнтаціях, власній особистісній ідентичності; 5) здивування, тривога, дискомфорт, обурення або огида – «моральна тривога» через усвідомлення відмінностей між культурами; 6) відчуття безсилля через неможливість ефективно взаємодіяти з новим оточенням. До симптомів «культурного шоку» також зараховують: загальну тривожність, роздратованість, невпевненість у собі, психоматичні розлади, депресії. Науковці вважають, що у стані «культурного шоку» особистість відчуває втрату контролю над ситуацією, власну некомпетентність, невиконання очікувань, що може супроводжуватися сплесками гніву, агресивності та ворожості до представників країни перебування.

Виникнення труднощів зумовлено і тим, що представники різних культур мають відмінності у світогляді, рівні життєвого досвіду, ціннісних орієнтаціях, комунікативному стилі, особистісних характеристиках, здійснення комунікації. Це пов'язано з тим, що схеми комунікативної поведінки, притаманні своїй культури, людиною використовуються для інтерпретації комунікативних дій

представника іншої культури. І як наслідок – непорозуміння, що призводить до того, що поставлених цілей не може бути досягнуто. Через невдалі міжкультурні контакти у людини можуть з'явитися національні стереотипи і навіть упередження стосовно іншої культури. Така людина у майбутньому буде відчувати страх перед міжкультурним спілкуванням і уникати безпосередніх контактів з представниками іншої культури.

І нарешті, суттєвою перепоною у досягненні взаєморозуміння іноземного студента з представниками українського соціуму є незнання невербальної комунікації, яка спричиняє більше проблем, ніж вербальна. Зазначимо, що люди часто не здогадуються, що існують суттєві розбіжності у значенні жестів, поз, поглядів, рухів, дотиків, дистанції спілкування. Для адекватної інтерпретації невербальних знаків необхідно знати не лише їх значення в іншій культурі, а й соціальній ситуації їх застосування. Невербальні засоби виявляються на всіх етапах комунікації: привітання, підтримання розмови, вираження задоволеності або невдоволення, жести, пози, вираз обличчя під час розмови, манера вести дискусію, переключати тему, закінчувати розмову. Отже, на результат комунікації впливає рівень обізнаності щодо особливостей іншої культури, який виявляється у застосуванні вербальних і невербальних засобів спілкування.

Таким чином, успішній соціокомунікативній адаптації сприяє підвищення ступеню володіння студентами мовою країни перебування, знання не тільки вербальних, а і невербальних засобів, рівень не просто засвоєння сукупності лінгвістичних і соціокультурних знань, а вміння гнучко їх використовувати під час виконання комунікативних завдань у різноманітних ситуаціях міжкультурного контексту, рівень, який дозволяє повною мірою реалізувати ідентичність мовної особистості, розвиненість в іноземних студентів уміння будувати міжособистісні відносини з викладачами, українськими та іноземними студентами, працівниками вищого навчального закладу, встановлення дружніх зв'язків з місцевими мешканцями.

Проведене дослідження не вичерпує всю багатогранність проблеми. Потребують подальшої розробки нові шляхи, способи, засоби соціокомунікативної адаптації студентів-іноземців; науковий пошук більш ефективних соціально-педагогічних підходів та технологій, які б максимально враховували нові, мінливі соціальні реалії.

Література

1. Church A. T . Sojourner Adjustment // Psychological Bulletin. – 1982. – № 91. – № 3. – P. 540 – 572.
2. Андреева Г. М. Социальная психология : учеб. пособ. для студ. Вузов / Г. М. Андреева. – М. : АспектПресс, 1997. – 376 с.
3. Oberg K. Culture Shock: Adjustment to new Cultural Environments // Practical Anthropology. – 1960. – V. 7. – P. 177 – 182.

Streltsova V. Yu.

Sociocommunicative Adaptation as a Part of Foreign Students Adaptation to Studying at Higher School of Ukraine.

This article is about the factors affecting the adaptation process in the condition of new environment. It is observed in the article the patterns of implementation of sociocommunicative adaptation as the unique phenomenon. Dominant role of cross-cultural interaction and communication as mechanism of integration with new culture had been highlighted. The ability to recognize foreign language verbal behavior of other cultures' representatives is extremely important. As learning the strategies of communicational behavior, linguistic and cultural features of different cultural representatives contributes to familiarizing "non-native speakers" to the conceptual system, values prefers of native speakers, adaptation to the new culture of foreign people, different socio-cultural content of interaction and implementation for the elaboration of the most appropriate strategy of adaptation. That is why, it is important to pay more attention to the awareness of social communicative basics, considering cultural and social linguistic features of verbal communication behavior by foreign language speaking partners. In our opinion, researching the possibilities of various learning activities to the formation of sociocommunicative skills among foreign students is a promising trend.

Key words: sociocommunicative adaptation, cross-cultural communication, lingual personality, foreign students adaptation.

Відомості про автора

Стрельцова Вікторія Юріївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри східних мов ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Стаття надійшла до редакції 11.12.2014 р.

Прийнято до друку 26.12.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.